

ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” Social Memories of Isan Society in Transition in the Novella “Khopon”

ณัฐกรณ์ สร้อยสนธิ¹ และพัชลินจ์ จินนุ่น²

Natthakorn Soison¹ and Pattachalin Jeennoon²

Received: March 26, 2026

Revised: June 12, 2026

Accepted: June 26, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน และศึกษาวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามะซากิ โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยาย ประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญ ประการแรก คือ ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน ซึ่งสะท้อนการดิ้นรนเพื่อก้าวผ่านความยากจน และการละทิ้งวิถีเกษตรกรรมแบบยังชีพเพื่อเข้าสู่เมืองหลวงในฐานะชนชั้นแรงงาน ประการที่สอง คือ ความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม ซึ่งเชื่อมโยงประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลเข้ากับผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมในยุคสงครามเย็นและสงครามเวียดนาม ในด้านกลวิธีการนำเสนอความทรงจำ ผู้แต่งใช้นวนิยายศิลปะผ่านการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ร่วมกับการซ้อนชั้นผู้เล่าเรื่อง เพื่อสร้างความสมจริงเสมือนบันทึกอดีตชีวิตประวัติ อีกทั้งยังนำเสนอในลักษณะพหุวาทกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ร่วมตีความอดีตไปพร้อมกับตัวละคร แสดงให้เห็นว่านวนิยายเรื่อง “ขอพร” ไม่เพียงถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนความทรงจำร่วมของชุมชนอีสานและสังคมไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน

คำสำคัญ: ความทรงจำทางสังคม, สังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่าน, ขอพร

Abstract

This article examines the social memories of Isan society in transition and the narrative strategies used to represent them in Aiko Hamasaki's novella Khopon, applying the framework of memory studies. The findings reveal that these memories consist of two main dimensions. The first involves recollections of Isan society, reflecting the struggle to overcome poverty and the departure from subsistence agriculture to migrate to

¹ นิสิต, หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Student, Master of Education Program in Thai, Faculty of Education, Thaksin University, E-mail: natthakorn.ts@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Associate Professor, Ph.D., Master of Education Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

the capital as working-class laborers. The second encompasses war-related narratives, linking individual experiences to the structural impacts on the economy, society, and cross-cultural relationships during the Cold War and the Vietnam War. Regarding narrative strategies, the author employs an experiential mode of storytelling combined with layered narration to create autobiographical realism. Additionally, the multi-voiced discourse invites readers to interpret the past alongside the characters. This demonstrates that Khopon not only conveys personal experiences but also serves as a cultural space and historical record, reflecting the collective memory of the Isan community and Thai society in transition.

Keywords: Social memory, Isan society in transition, Khopon

บทนำ

วรรณกรรมถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการบันทึก ถ่ายทอด และแปรรูปประสบการณ์ชีวิตให้คงอยู่ในความทรงจำ ไม่ว่าจะเป็นความทรงจำส่วนบุคคลหรือความทรงจำร่วมของสังคม ซึ่งเป็นผลจากการแสดงออกของมนุษย์อันมีมูลจากอารมณ์สะท้อนใจ ความคิด และประสบการณ์ที่มนุษย์ได้กลั่นกรองผสมผสานกันขึ้น (ดวงมน จิตรจันทน์, 2527, หน้า 7) ศิลปินหลายแขนงมักหยิบยกมุมมองเรื่องความทรงจำมาถ่ายทอดโดยมีจุดเชื่อมโยงกับชีวิตในช่วงเวลาปัจจุบัน (เอกวัฒน์ ดีโต, 2567, หน้า 276) วรรณกรรมจึงไม่เพียงทำหน้าที่สร้างความเพลิดเพลินเชิงสุนทรียะ แต่ยังเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงเรื่องราวของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผ่านการเล่าเรื่องและการจัดวางความหมาย กลายเป็นความทรงจำระยะยาว (Long-Term memory) ของมนุษย์ในฐานะ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่เกิดจากการหลอมรวมอัตลักษณ์และสะท้อนพลวัตของสังคม

หากพูดถึงคนอีสานภาพที่คนภาคอื่นมอง และให้เป็นเอกลักษณ์มาแต่อดีต คือความยากจน แร้นแค้น ด้อยโอกาสทางการศึกษา ท้องถิ่นขาดการพัฒนา พื้นที่เพาะปลูกแห้งแล้ง สิ่งที่สื่อเสนอให้เราเห็นจนชินตา (ใหม่ณัฏฐ์ รักษาพรมาช, 2559) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสังคมอีสานมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก พื้นที่ที่เคยเป็นดินแดนแห่งความแห้งแล้งกันดารกลับกลายเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรที่ในอดีตเคยปลูกได้เฉพาะในภาคอื่น ๆ เช่น ยางพารา สะตอ และผลไม้نانาชนิด แรงงานภาคอีสานที่มีอยู่อย่างล้นเหลือ และเป็นแรงงานอพยพที่ไปทำงานขายแรงงาน หรือประกอบการค้าอยู่ในกรุงเทพฯ (นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2558, หน้า 109) สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์อันแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอัตลักษณ์และพลวัตของสังคมอีสานจากในอดีตสู่การเป็นสังคมอีสานยุคเปลี่ยนผ่าน

วรรณกรรมเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ เป็นนวนิยายขนาดสั้นที่ได้ผ่านการคัดเลือกรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปีพุทธศักราช 2567 ในรอบแรก (Longlist) จัดเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนให้เห็นพลังของความทรงจำในกระบวนการเล่าเรื่องของตัวละครหลักคือ “พร” เธอเป็นหญิงสาวชาวอีสานที่กำลังถ่ายทอดเรื่องราว ตั้งแต่วัยเด็กสู่วัยสาวจนเข้าสู่วัยบั้นปลายของชีวิต ผ่านการร้อยเรียงความทรงจำที่ถูกจัดวางเป็นตอนสั้นคล้ายการฉายภาพอดีตที่ละฉาก ความทรงจำเหล่านี้ไม่เพียงเล่าถึงชีวิตที่ต้องเผชิญความยากลำบากและการดิ้นรนเพื่อแสวงหาอนาคตที่ดีกว่า แต่ยังสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึก และแรงปรารถนาที่ลึกซึ้งของมนุษย์ ผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องที่ซ้อนชั้นระหว่าง

ผู้เล่าเรื่องหลัก “ฉัน” และผู้เล่าเรื่องรอง “พร” ยิ่งทำให้ผู้อ่านได้สัมผัสประสบการณ์ชีวิตของตัวละครโดยตรง จนความทรงจำในเรื่องกลายเป็นพลังทางอารมณ์ที่ดำเนินเรื่องได้อย่างเข้มข้น

เมื่อพิจารณาแนวคิด “ความทรงจำศึกษา” (Memory Studies) ที่เน้นวิธีวิทยาการศึกษาวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำวัฒนธรรม เพราะเป็นวิธีวิทยาที่มีบูรณาการทั้งกับการศึกษาความทรงจำของวรรณกรรมและการศึกษาความทรงจำในวรรณกรรม (นันทนัย ประสานนาม, 2562, หน้า 91) สอดคล้องกับวรรณกรรมเรื่อง “ขอพร” ที่ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าของปัจเจก หากยังเป็นภาพแทนของความทรงจำร่วมซึ่งถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของ “พร” หญิงสาวอีสานที่เผชิญความยากจนและการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงบั้นปลายชีวิต ตัวบทวรรณกรรมนำเสนอการเติบโตจากสภาพสังคมชนบทที่ยึดโยงกับการเกษตรกรรมแบบยังชีพ สู่การโยกย้ายเข้าสู่เมืองหลวงและการทำงานในฐานะชนชั้นแรงงาน ก่อนมีโอกาสนำชีวิตใหม่ร่วมกับสามีชาวต่างชาติในช่วงสงครามเย็นและสงครามเวียดนาม การเล่าเรื่องในรูปแบบความทรงจำทำให้ชีวิตของตัวละครถูกถ่ายทอดเสมือนเป็นอัตชีวประวัติจริง โดยแสดงให้เห็นทั้งความสุขเสีย ความรัก และความหวังที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประวัติศาสตร์ ส่งผลให้เรื่องเล่าดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังเป็นภาพแทนของพลวัตสังคมอีสานและสังคมไทยในห้วงเวลาสำคัญ

การศึกษาความทรงจำในนวนิยายขนาดสั้นเรื่อง “ขอพร” โดยใช้กรอบแนวคิดความทรงจำมาประยุกต์ใช้ ไม่เพียงทำให้เข้าใจความทรงจำของผู้คนเกี่ยวกับสังคมอีสานในวัยวานเท่านั้น ยังทำให้เข้าใจกลวิธีการเล่าเรื่องและโครงสร้างของวรรณกรรม และบทบาทของวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในฐานะเครื่องมือบันทึกและหล่อหลอมความทรงจำร่วมของสังคม อีกทั้งยังอาจเป็นการเปิดพื้นที่ถกเถียงถึงศักยภาพของนวนิยายขนาดสั้นว่า แม้จะมีความยาวจำกัด แต่ก็สามารถบรรจุและถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตที่ลึกซึ้ง สลับซับซ้อน และมีความหมายในเชิงวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน

ที่ผ่านมาการศึกษาวรรณกรรมโดยใช้แนวคิดความทรงจำศึกษา หรือเกี่ยวกับความทรงจำในตัวบทวรรณกรรมอยู่บ้าง เช่น ภาสุรี ลือสกุล (2562) ศึกษาเรื่อง ภาพความทรงจำอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยาในนวนิยายร่วมสมัย: กรณีศึกษา สายน้ำลึก และ เรือนมยุรา ใช้ทฤษฎีความทรงจำ และวรรณกรรมเพื่อสำรวจว่าผู้เขียนแต่ละท่านจินตนาการและสร้างสรรค์ “ประวัติศาสตร์” ที่สะท้อนความทรงจำและความเชื่อท้องถิ่นของตนเองขึ้นมาอย่างไร วาทีณี ศิริชัย และธัญญา สังขพันธานนท์ (2562) ศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และการกลับไปเยือนในนวนิยายชุดดวงดอกไม้ โดยชี้ให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ใช้ภาวะโหยหาอดีต (nostalgia) เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเรื่องราวผ่านความทรงจำของตัวละคร งานวิจัยได้เจาะลึกถึงการผสมผสานความทรงจำส่วนบุคคลเข้ากับบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมไทยอย่างมีนัยสำคัญ ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย และ Yusuke Tominaga (2565) ศึกษาเรื่อง ความทรงจำสงครามโลกครั้งที่ 2 ในนวนิยาย กระทั่งป่าขุนยวม มีการประยุกต์ใช้แนวคิดความทรงจำวัฒนธรรมศึกษา (cultural memory studies) กับการศึกษาวรรณกรรม ซึ่งนำเสนอ “ความทรงจำทางเลือก” ของชุมชนท้องถิ่นที่ท้าทายความทรงจำกระแสหลักของชาติที่มองทหารญี่ปุ่นเป็นศัตรู อย่างไรก็ตามยังไม่มีผู้ใดศึกษาวรรณกรรมเรื่อง “ขอพร” ในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคมผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความทรงจำระยะยาวในนวนิยาย “ขอพร” โดยใช้แนวคิดทรงจำศึกษามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทาง นำเสนอการวิเคราะห์ในสองประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความทรงจำของตัวละครที่มีต่อสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม รวมถึงกลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย อัน

เป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมร่วมกับแนวคิดความทรงจำศึกษา ตลอดจนอาจมีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจว่าวรรณกรรมสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ความทรงจำที่มีพลัง ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และสังคมไทยในห้วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงอย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในนวนิยายเรื่อง “ขอพร”
2. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในนวนิยายเรื่อง “ขอพร”

วิธีดำเนินการศึกษา

บทความเรื่อง ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” เป็นงานศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ที่มุ่งพิจารณาด้วยทฤษฎีในฐานเครื่องมือถ่ายทอดความทรงจำของตัวละคร ในการนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดความทรงจำศึกษามาประยุกต์ใช้ มีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษานวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความทรงจำศึกษา
3. วิเคราะห์โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา ใน 2 ประเด็น คือ
 - 3.1 ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม
 - 3.2 กลวิธีการนำเสนอความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในนวนิยาย
4. นำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytics)

กรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา

การศึกษานวนิยายเรื่อง “ขอพร” โดยใช้กรอบแนวคิดทรงจำศึกษามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางซึ่งนัทธนี ประสานนาม (2562, หน้า 78-90) ได้สังเคราะห์แนวคิดความทรงจำศึกษาับการศึกษาวรรณกรรม อันเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมในฐานสื่อความทรงจำ เนื่องในโครงการวิจัยวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม ภายใต้ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมไทยตามแนวคิดความทรงจำศึกษา โดยสามารถสรุปรายละเอียดดังนี้

1. ความทรงจำในตัวบทวรรณกรรมมาจากหรือเกี่ยวข้องกับพื้นที่ความทรงจำใด วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมความทรงจำที่มีลักษณะเฉพาะอย่างไร
2. ตัวบทวรรณกรรมนำเสนอความทรงจำอย่างไร ใช้ขนบวรรณศิลป์อย่างไร มีวิธีการเล่าเรื่องอย่างไร
 - 2.1 การเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ (experiential mode) ถือเป็นแบบการเล่าเรื่องที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในการนำเสนอความทรงจำทั้งในวรรณกรรมและสื่ออื่น โดยมีลักษณะเด่นคือการใช้ “ผู้เล่าเรื่อง - ตัวละครเอก” ที่เล่าผ่านเสียงส่วนตัวของตน การเลือกใช้ “กาลภาษา” ที่เน้นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนใช้เสียงเล่าผ่านภาษาในชีวิตประจำวัน เช่น ภาษาไม่เป็นทางการและคำสแลง
 - 2.2 การเล่าเรื่องแบบเป็นปฏิปักษ์ (antagonistic mode) การเล่าเรื่องแบบนี้ชูอดีตลบบทหนึ่งขึ้นมาโดยปฏิเสธอดีตอีกฉบับด้วยทำเป็นปฏิปักษ์ แนวทางนี้มักนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มและอดีตลบบทของพวกเขา

2.3 การเล่าแบบสะท้อนคิด (reflexive mode) แนวนี้เปิดโอกาสให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมสังเกตการณ์นำอดีตมาเล่าใหม่ การเล่าเรื่องแนวนี้นิยมแสดงให้เห็นกระบวนการและปัญหาของการจดจำ เช่น คำวิจารณ์ของผู้เล่าเรื่องที่มีต่อความทรงจำ อุปสรรคของความทรงจำ การนำอดีตที่ต่างฉบับกันมาวางเคียงกัน รวมทั้งรูปแบบเรื่องเล่าเชิงทดลอง เช่น เล่ากลับหัวกลับหางของลำดับเวลา ซึ่งนิยมใช้การเล่าเรื่องแบบนี้ในอภิธานเชิงคติเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์

3. เมื่อวรรณกรรมถูกเขียนและเผยแพร่แล้ว ตัวบทวรรณกรรมดำรงอยู่อย่างไรในวัฒนธรรมความทรงจำในบริบทชุมชน บริบทชาติ และบริบทข้ามชาติ ข้ามวัฒนธรรม ผ่านตัวบทวรรณกรรม ความทรงจำวัฒนธรรมถูกใช้ ถูกบริโภค ถูกถ่ายทอด หรือถูกแปรรู้อย่างไร

นอกจากนี้ การศึกษาวรรณกรรมไทยผ่านมุมมองความทรงจำวัฒนธรรมควรแสดงให้เห็นศักยภาพของวรรณกรรมในฐานะเครื่องมือของชุมชนความทรงจำในการหล่อเลี้ยงความทรงจำร่วม ประเด็นนี้ย่อมสัมพันธ์กับการเลือกตัวบทมาศึกษาในแง่ความทรงจำ เพราะวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีศักยภาพไม่เท่ากันในการเข้าถึงหรือถูกเข้าถึงโดยคนในวงกว้าง ยิ่งไปกว่านั้น การเล่าเรื่องในลักษณะที่เป็นการปะติดปะต่อของความทรงจำหลายชุดก็ยังอธิบายได้ด้วยว่า ตัวบททางตนเองในฐานะความทรงจำพื้นถิ่นจึงไม่สามารถรับเอาชนบทการเล่าของ “นวนิยายอิงประวัติศาสตร์” เรื่องอื่น ๆ ที่บอกเล่าความทรงจำที่มีพื้นที่ในความทรงจำแห่งชาติ หรือการเล่าเรื่องที่เป็นเส้นตรงแบบที่ใช้เล่าความทรงจำทางการในแบบเรียน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” สามารถจำแนกผลการศึกษาได้เป็น 2 ประเด็น คือ 1) ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม 2) กลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย ดังนี้

1. ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม

1.1 ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน พบว่าในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามะซากิ นำเสนอสภาพวิถีชีวิตชาวอีสานในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคม ผ่านความทรงจำระยะยาวของตัวละครสตรีเพศคือ “พร” ตั้งแต่วัยเด็กสู่วัยสาวจนเข้าสู่วัยบั้นปลายของชีวิต อันเป็นเรื่องราวอัตชีวประวัติของเธอในช่วงปี พ.ศ. 2497 - พ.ศ. 2560 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1.1 ความยากจนกับการต่อสู้ดิ้นรน นำเสนอภาพการต่อสู้ดิ้นรนของชาวอีสานที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากของชีวิต ซึ่งความยากลำบากในบริบทนี้ไม่ได้หมายถึงความยากลำบากในสภาพแวดล้อมที่แห้งแล้งหรือข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติเฉกเช่นเดียวกับนวนิยายเรื่องอื่นที่นำเสนอการต่อสู้ดิ้นรนของชาวอีสานในอดีต แต่นวนิยายเรื่อง “ขอพร” กำลังนำเสนอภาพตัวแทนของชาวอีสานในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากเกษตรกรรมสู่ยุคอุตสาหกรรมที่ผู้คนเฝ้าหาหนทางเพื่อชีวิตที่ดีกว่าเดิม แม้มีเงื่อนไขที่จำเป็นต้องแยกจากครอบครัวอันเป็นที่รัก หรือโยกย้ายไปสู่การทำงานในต่างถิ่น หรือตรากตรำทำงานหนัก ก็ยอมแลกเพื่อต่อสู้กับความยากลำบาก และเพื่ออนาคตที่ดีของตนเองและครอบครัว ดังตัวอย่าง

“...เราต่างคนต้องทำมาหากิน เพื่อให้มีชีวิต เราได้แต่ก้มหน้าก้มตามองปลายเท้าตัวเองที่ต้องเดินบนถนนแห่งชีวิตของตน เมื่อเริ่มออกเดินได้หนึ่งก้าว ก้าวถัดมา ก้าวถัดมา ก้าวต่อมาก็พาเราแยกจากกันไปไกล เราโดดเดี่ยว เราไกลห่าง ครอบครัวเราไม่ได้อยู่ด้วยกัน”

(ไอโกะ ฮามะซากิ, 2567, หน้า 75)

“ฉันลาออกจากงาน ตัดสินใจออกเดินทางกลับไปยังบ้านไม้หลังสีขาว เขยิบบันไดหน้าบ้าน ก้าวเท้าถี่ ๆ วิ่งขึ้นไปหาลูก ต่อให้ต้องเหนื่อยกว่านี้ อึดทนกว่านี้ พยายามกว่านี้ ฉันก็ยอมแบกไว้”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 94)

1.1.2 การประกอบการเกษตรแบบยังชีพ นวนิยายเรื่อง “ขอพร” แสดงให้เห็นภาพตัวแทนวิถีชีวิตชาวอีสานที่ผูกพันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำเกษตรกรรมแบบยังชีพ เช่น การทำนา การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งนำเสนอผ่านความทรงจำของตัวละครหลักที่วิถีชีวิตเช่นนี้หล่อหลอมอยู่รอบตัวเธอตั้งแต่วัยเด็ก อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตที่ประกอบการเกษตรกรรมแบบยังชีพไม่อาจเพียงพอต่อการหล่อเลี้ยงหลายชีวิตในครอบครัวหรือทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น เธอจึงเฝ้ามองการมีชีวิตในแบบอื่นอย่างการไปใช้ชีวิตเติบโตในเมืองหลวง ดังตัวอย่าง

“ฉันก็ถูกส่งมานอนกลางทุ่งนา นาสื่อ ‘นาหนองไผ่’ ฉันต้องนอนอยู่ที่นี่ เพื่อเฝ้าเปิด เฝ้าไถ่ หรือเรียกอีกอย่างว่า เลี้ยงดูพวกมัน ดูแลพวกมัน สิ่งที่ต้องทำทุกเช้าคือ คอยช่วยย่ำต้อนพวกมันไป พาพวกมันไปลงหนองน้ำ”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 22)

“เมื่อหมดฤดูทำนา ก็เริ่มฤดูทำไร่ ต้นอ้อยเรียงรายแผ่รอให้ฉันเข้าไปตัด อ้อยที่ถูกตัด ถูกลอกเปลือกแกะสิ่งห่อหุ้มชั้นนอก จากนั้นก็ล้างด้วยน้ำสะอาด แล้วรีดคั้นเอาแต่น้ำอ้อย กรองด้วยผ้าขาวบางก่อนต้มเคี่ยวจนจับตัวเป็นก้อน น้ำอ้อยกลายเป็นน้ำตาลหวาน แล้ว ‘น้ำตาลอ้อย’ กลายเป็นขนมหวาน แจกจ่ายให้ญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 22)

1.1.3 เมืองหลวงกับความใฝ่ฝันของชาวอีสาน เนื่องจากความยากจนทำให้จำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออนาคตที่ดีกว่า การออกเดินทางเพื่อหาหนทางทำมาหากินในเมืองหลวงจึงเป็นหนึ่งในทางเลือกเป็นภาพแทนที่ฉายชัดในโลกนวนิยายหลายเรื่องจนกลายเป็นภาพความทรงจำร่วมของคนในสังคมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอีสานที่มุ่งหน้าเข้าสู่เมืองหลวง เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง “ขอพร” นำเสนอความทรงจำของตัวละครหลักที่เป็นสตรีเพศชาวอีสานที่ก้าวเดินบนเส้นทางจากบ้านเกิดแถบภาคอีสานสู่เมืองหลวง จังหวัดกรุงเทพมหานครตั้งแต่วัยเด็กเพื่อไขว่คว้าหาโอกาสใหม่ในชีวิต ดังตัวอย่าง

“...ที่กรุงเทพกำลังสอนฉัน ฉันจึงพร้อมจะเรียนรู้อย่างตื่นตัวเต็มที่ ที่นี่ ฉันไม่ต้องเลี้ยงเปิด เลี้ยงไก่กลางทุ่งนาอีก แต่งานในบ้านนี้คือฉันต้องเลี้ยงดูมนุษย์คนหนึ่งจริง ๆ น้ามอบงานให้ฉัน คือช่วยนำเลี้ยงลูกของน้า เพื่อแลกกับที่ฉันได้อยู่ที่นี่อย่างคนในครอบครัวคนหนึ่งของฉัน”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 29)

1.1.4 ความปรารถนาก้าวผ่านชนชั้น วิถีชีวิตชาวอีสานในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคมประกอบด้วยผู้คนหลากหลายชนชั้น แต่นวนิยายหลายเรื่องนิยมเลือกนำเสนอชาวอีสานในฐานะการเป็นคนชนชั้นแรงงาน นวนิยายเรื่อง “ขอพร” ถือเป็นหนึ่งในนวนิยายที่แสดงให้เห็นภาพตัวแทนดังกล่าวเช่นเดียวกัน ผ่านความทรงจำของตัวละครหลักตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่นตอนปลาย เธอต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดในฐานะการเป็นคนชนชั้นแรงงานมาโดยตลอด จนกระทั่งเข้าสู่รอยต่อของช่วงวัยรุ่นตอนปลาย ก่อนเข้าสู่วัยทำงานตอนต้นที่เธอได้รับโอกาสทางการศึกษา จึงเปลี่ยนฐานะจากชนชั้นแรงงานเป็นชนชั้นกลาง ดังตัวอย่าง

“ฉันกวาดบ้าน ฉันถูบ้าน ฉันซักผ้า ฉันรีดผ้า ฉันล้างจาน ฉันทำอาหาร ไม่ใช่แค่ของฉันกับ
หลอง ไม่ใช่แค่ห้องฉันหรือห้องของหลอง แต่รวมทั้งของผู้หญิงทุกคนในบ้าน ห้องทุกห้อง บ้านทั้งหลัง”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 45)

1.1.5 การศึกษาที่ไม่ใช่ทางออกสำหรับชีวิต นวนิยายเรื่อง “ขอพร” นำเสนอภาพตัวแทน
วิถีชีวิตชาวอีสานที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างไม่เท่าเทียมกัน ผู้คนที่ได้รับการศึกษาย่อมมีโอกาส
ก้าวหน้าในชีวิตมากกว่าผู้ไม่ได้รับการศึกษา อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ดีย่อมมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม โดยตัว
ละครหลักถ่ายทอดความทรงจำของเธอว่าสำหรับครอบครัวของ “พร” ซึ่งไม่มีต้นทุนทางการเงินมากนัก
การได้รับการศึกษาจึงเป็นสิ่งล้ำค่า ขณะที่เธอได้รับโอกาสนั้นกลับไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะศึกษา เธอ
จึงมอบโอกาสให้แก่น้อง ๆ ในครอบครัว ส่วนเธอเลือกไม่ศึกษาต่อและเลือกหาหนทางทำงานเพื่อนำเงินมา
จุนเจือครอบครัวแทน แสดงให้เห็นว่าการศึกษาไม่ใช่สิ่งสำคัญสำหรับตัวเธอเอง ดังตัวอย่าง

“แม้ครูสั่งสอนเท่าไร ฉันก็ยังเขียนไม่ได้ แม้ถูกตีเท่าไร ฉันก็ยังอ่านไม่ออก ฉันคงไม่มีหัว
เรื่องเรียนจริง ๆ การได้เรียนหนังสือคือสิ่งพิเศษ คือโอกาสมีค่าที่หยิบฉวยไม่ได้ง่าย ๆ แจกจ่ายให้ทุกคนก็
ไม่ได้ ไม่ใช่สิ่งที่ได้แล้วตั้งไว้เฉย ๆ ในตู้”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 23)

“ฉันตัดสินใจลาออกจากโรงเรียน เพื่อให้น้อง ๆ ได้โอกาสแทนฉัน เพื่อให้น้อง ๆ ได้ไป
โรงเรียนได้เรียนหนังสือ หลังจากไปโรงเรียนได้ครบ 1 เดือน ตั้งแต่วันนั้น ฉันก็ไม่ไปโรงเรียนอีกเลย ฉัน
กลับมาบ้าน บอกพ่อว่าฉันจะไม่ไปโรงเรียนอีกแล้ว ฉันอ่านหนังสือไม่ออก ฉันจะอยู่กับย่าที่นาหนองไผ่ และ
ช่วยย่าเลี้ยงเป็ดไข่”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 24)

1.1.6 เมื่อเปรียบเทียบกับความอยู่รอดของครอบครัว นวนิยายเรื่อง “ขอพร” แสดงให้เห็นวิถีชีวิต
ชาวอีสาน สตรีเพศที่เกิดมาในครอบครัวที่มีฐานะยากจนต้องจำใจแต่งงานเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกใน
ครอบครัว ดังที่ตัวละครหลักได้เล่าถึงความทรงจำของเธอที่ได้รับการถ่ายทอดจากมารดาว่า เธอเองก็
จำเป็นต้องแต่งงานกับชายที่ตนไม่รัก เพื่อนำสิ่งของหรือสินสอดที่ได้รับมาช่วยเหลือครอบครัว ความรัก
ไม่อาจมีค่าเท่ากับความอยู่รอดของสมาชิกในครอบครัว จากความทรงจำผ่านประสบการณ์ในวัยเด็กจึงอาจ
หล่อหลอมให้ตัวละคร “พร” ยอมแต่งงานกับผู้ชายหลายคนเพื่อหวังว่าจะเป็นหนึ่งในหนทางช่วยเหลือ
ครอบครัว ตั้งแต่การแต่งงานกับผู้ชายชาวลาวย่าง “หลอง” หรือการเลือกเข้าทำงานในบาร์ (Bar) หรือ
ร้านอาหารที่มีทหารอเมริกันมาใช้บริการอยู่บ่อยครั้ง แม้เธอจะไม่ได้เป็นฝ่ายเข้าหาผู้ชายเหล่านั้น แต่เมื่อ
ความงามของเธอเป็นสิ่งถูกตาต้องใจผู้ชาย เธอก็เลือกรับโอกาสนั้นไว้ แม้จะถูกคนในสังคมรอบข้างมองว่า
เป็น “เมียเช่า” หรือ “เมียฝรั่ง”

อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่องนี้ไม่ได้มุ่งนำเสนอเรื่องราวโศกนาฏกรรมของตัวละครหลักที่
พยายามต่อสู้เพื่อแต่งงานกับผู้ชายที่สามารถทำให้ชีวิตของเธอและครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเพียง
อย่างเดียว แต่มีการนำเสนอเรื่องราวแบบสมจริงในชีวิต ที่ให้ตัวละครผ่านเรื่องราวความยากลำบากก่อนพบรัก
กับทหารชาวอเมริกันชื่อ “แดน” ผู้เข้ามามีบทบาทในชีวิตและทำให้ความเป็นอยู่ของเธอและครอบครัวดีขึ้น
แม้ทั้งคู่ต้องเผชิญกับบททดสอบของชีวิต แต่ก็สามารถผ่านสิ่งเหล่านี้ไปได้ด้วยความรักและความเข้าใจกัน
ซึ่งตัวละคร “พร” ถ่ายทอดความทรงจำของเธอที่มีต่อผู้ชายอันเป็นที่รักไว้อย่างน่าประทับใจ และกล่าวได้
ว่าเธอเป็นคนที่ทำให้เธอไม่รู้สึกรู้สีกเจ็บปวดต่อความทรงจำอันเลวร้ายในอดีตอีกต่อไป ดังตัวอย่าง

“ฉันเริ่มต้นชีวิตอีกครั้งที่อเมริกา ที่นี่ฉันคือทารกแรกเกิด ฉันต้องเรียนรู้ใหม่ทุกอย่างหมด เริ่มพูด เริ่มเดิน โลกของฉันที่นี่กลายเป็นโลกใหม่อีกครั้ง ทุกอย่างแปลกหูแปลกตาจนฉันแปลกใจ”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 137)

“นี่แหละความสุขของฉัน ฉันผู้เคยมีแต่ความทุกข์ได้มีความสุขเมื่อเห็นความสำเร็จเกินกว่า คนอย่างฉันจะคาดหวัง เกินกว่าใครจะคาดคิด ลูกชายคนแรกของคนไม่รู้หนังสือ ลูกของผู้หญิงที่พบแต่ ความผิดหวังล้มเหลวเกือบทั้งชีวิต กลายมาเป็นหอมผ้าตัดสมอง”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 159)

ความทรงจำกับภาพวิถีชีวิตชาวอีสานในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” แสดงให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของ ชาวอีสานในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านทางสังคม ผ่านตัวละครหลักคือ “พร” ที่ถ่ายทอดประสบการณ์ตั้งแต่ วัยเด็กจนถึงบั้นปลายชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นความยากจน การทำเกษตรกรรมแบบยังชีพ และการโยกย้าย ถิ่นฐานเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ในเมืองหลวง ความทรงจำเหล่านี้ยังสะท้อนบทบาทของชาวอีสานในฐานะ แรงงานที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด พร้อมทั้งชี้ให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและผลกระทบต่อ เส้นทางชีวิตของตัวละคร

นอกจากนี้ เรื่องราวการแต่งงานเพื่อครอบครัวแสดงให้เห็นถึงค่านิยมและโครงสร้างทางสังคมที่ หล่อหลอมบทบาทของสตรีในชุมชนชาวอีสาน ขณะเดียวกันนวนิยายยังเผยให้เห็นอำนาจที่สามารถ เปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมผ่านการศึกษา ความรัก และการสร้างครอบครัวใหม่ที่ต่างวัฒนธรรม ความ ทรงจำที่ตัวละครหลักถ่ายทอด จึงไม่ได้เป็นเพียงการเล่าชีวิตของปัจเจก แต่เป็นการถ่ายทอดของความทรง จำร่วมที่เชื่อมโยงสังคมอีสานเข้ากับบริบทต่าง ๆ ในสังคมไทย

1.2 ความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม พบว่าในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ แสดงให้เห็นว่าความทรงจำส่วนบุคคลสามารถถูกทอจนกลายเป็น “เรื่องเล่าจากสงคราม” ที่มีทั้งมิติส่วนตัว และมิติสังคมในเวลาเดียวกัน ในกรอบแนวคิดความทรงจำศึกษา (Memory Studies) สิ่งที่เราเรียกว่าความ ทรงจำจากสงครามไม่ได้จำกัดอยู่แค่เหตุการณ์ทางทหารหรือการสู้รบ แต่ขยายความหมายไปสู่การ เปลี่ยนแปลงชีวิตประจำวัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการย้ายถิ่นฐานของผู้คน ซึ่งปรากฏ อยู่เป็นลายลักษณ์อักษรผ่านความทรงจำของตัวละคร “พร” ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงบั้นปลายชีวิต ความทรงจำ ดังกล่าวจึงทำหน้าที่ทั้งเป็นพยานบุคคลเชิงประวัติศาสตร์และการหลอมรวมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนพลวัต ของสังคมอีสานภายใต้บริบทสงครามเย็นและสงครามเวียดนาม

ความทรงจำจากสงครามที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” มีลักษณะเป็น “ความทรงจำที่ แทรกซ้อน” (layered memories) คือ การผสมผสานระหว่างประสบการณ์ส่วนตัว ความทรงจำเชิงชุมชน และผลกระทบจากปรากฏการณ์ระหว่างประเทศ ตัวอย่างที่ชัดเจน ได้แก่ การโยกย้ายแรงงาน การทำงาน กับชาวต่างชาติ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม และการทำงานในสถานที่ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสงคราม เหตุการณ์เหล่านี้ไม่ได้ปรากฏเป็นการบรรยายเหตุการณ์ในการทำสงคราม แต่เป็นร่องรอยของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อรัฐและกองกำลังต่างชาติใช้พื้นที่ไทยเป็นฐานทางยุทธศาสตร์ เช่น บทบาทของฐานทัพ อากาศสหรัฐในไทยและข้อตกลงเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่ตามมา ซึ่งผลักดันให้เกิดการเติบโตของอุตสาหกรรม บริการ เมืองท่องเที่ยว และความเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นในสังคมไทย ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นเงื่อนไขเชิง บริบทที่หล่อเลี้ยงความทรงจำของตัวละครและชุมชนในเรื่อง ดังตัวอย่าง

“ร้านอาหารที่ฉันทำงานอยู่ก็เริ่มเปลี่ยนเป็นบาร์ตามความต้องการที่มาพร้อมทหารอเมริกัน เราอยู่ในสงครามจึงต้องสังสรรค์ เราเห็นคนเหนื่อยจึงต้องสังสรรค์ เราเป็นทุกข์จึงต้องสังสรรค์ เพื่อให้ภาพความเลวร้ายทั้งหมดสูญหายไปพร้อม ๆ กับน้ำในแก้ว”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 63)

ในมุมมองสังคมวัฒนธรรม ความทรงจำเกี่ยวกับสงครามที่ปรากฏในนวนิยายยังสะท้อน “การทำงานของความทรงจำร่วม” (collective memory) ในระดับชุมชนอีสาน เช่น เล่าเรื่องการเดินทางจากถิ่นเดิม, การทำงานของชนชั้นแรงงานในเมืองหลวง หรือความทรงจำเกี่ยวกับทหารและชาวต่างชาติที่เข้ามาในพื้นที่ เรื่องเล่าเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้คนไม่ได้จดจำสงครามเฉพาะในเชิงเหตุการณ์ทางทหาร แต่จดจำในเชิงผลของสงครามต่อชีวิตความเป็นอยู่ เช่น โอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตใหม่ และบาดแผลทางจิตใจที่อาจสลับซับซ้อนระหว่างความหวังและโอกาส แนวคิดนี้สอดคล้องกับการศึกษาทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาที่ชี้ว่า สงครามเวียดนามได้เปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยผ่านการลงทุนทางทหารและการเคลื่อนย้ายคน ดังตัวอย่าง

“แต่แล้ว เวลาความโชคดีของฉันก็หมดลงทันทีที่เราใช้เวลาด้วยกัน 1 ปี อัดมูกเรียกตัวกลับประเทศ สหรัฐอเมริกาคือบ้านของเขา คือที่ของเขา ไม่ใช่ที่นี่ ไม่ใช่ที่ข้าง ๆ ฉัน ไม่ใช่ที่นี่ ที่ร้านอาหารเล็ก ๆ ในซอยแห่งหนึ่งบนถนนของกรุงเทพ ไม่ใช่ที่นี่ ไม่ใช่ทุกที่ในที่นี่”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 68)

จากการศึกษาความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม แสดงให้เห็นว่าตัวละครนำเสนอความทรงจำในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางสังคม ซึ่งความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานส่งผลให้เห็นการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อก้าวผ่านความยากจน และการละทิ้งวิถีเกษตรกรรมเข้าสู่เมืองหลวง ขณะที่ความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงครามได้เชื่อมโยงชีวิตของปัจเจกบุคคลเข้ากับผลกระทบเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคสงครามเย็น ความทรงจำที่ปรากฏจึงทำหน้าที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความทรงจำร่วมของชุมชนอีสานยุคเปลี่ยนผ่าน

2. กลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย พบว่านวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ เป็นงานเขียนที่นำเสนอความทรงจำในกรอบความทรงจำศึกษาอย่างชัดเจน ผ่านการใช้ขนบวรรณศิลป์ที่สอดคล้องกับการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ (experiential mode) อันเป็นกลวิธีที่ได้รับความนิยมในการถ่ายทอดความทรงจำ ทั้งในวรรณกรรมและสื่อร่วมสมัย จุดเด่นสำคัญของการเล่าเรื่องแบบนี้คือ การใช้ “ผู้เล่าเรื่อง – ตัวละครเอก” ถ่ายทอดเหตุการณ์ด้วยเสียงและภาษาของตนเอง โดยเน้นกาลปัจจุบันเพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงความรู้สึกและภาพจำได้อย่างใกล้ชิด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 กลวิธีการเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ พบว่า ในนวนิยาย “ขอพร” การเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์สะท้อนผ่านการบันทึกเหตุการณ์ที่มีการระบุช่วงเวลาชัดเจนตั้งแต่วัยเด็กในปี พ.ศ. 2479 จนถึงบั้นปลายชีวิตในปี พ.ศ. 2560 เสมือนผู้อ่านได้เฝ้ามองภาพเหตุการณ์ที่ฉายซ้ำทีละฉาก ความทรงจำที่ตัวละครหลักถ่ายทอด แม้เป็นเรื่องสมมติ แต่มีความสมจริงเหมือนอัตชีวประวัติของบุคคลจริง ความทรงจำจึงไม่ได้เป็นเพียงกลวิธีเชิงวรรณศิลป์ แต่ยังแสดงให้เห็นการต่อสู้ การดิ้นรน ความยากลำบาก และความหวังต่ออนาคตที่ดีกว่าในระดับปัจเจกและสังคมชาวอีสาน

2.2 กลวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้ผู้เล่าเรื่องหลายคน อีกหนึ่งกลวิธีสำคัญที่ผู้แต่งใช้คือการให้ผู้เล่าเรื่องมากกว่าหนึ่งคนเพื่อซ้อนชั้นผู้เล่าเรื่อง โดยมีผู้เล่าเรื่องสองระดับที่ใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่งว่า “ฉัน” เหมือนกัน ได้แก่ 1) “ฉัน” ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องหลักในตอนต้นและตอนท้ายของนวนิยาย และ 2) “พร” ผู้เล่าเรื่องรองที่ถ่ายทอดความทรงจำตลอดทั้งเรื่อง โครงสร้างดังกล่าวทำให้เกิดมิติของการเล่าเรื่องที่ผสมผสานระหว่างเสียงของผู้เล่าเรื่องหลักและประสบการณ์ของตัวละครหลัก โดยการใช้ตัวอักษรที่แตกต่างกันคือ ตัวอักษรแบบบางสำหรับผู้เล่าเรื่องหลัก และตัวอักษรแบบหนาสำหรับ “พร” ซึ่งเป็นชนวนวรรณศิลป์ที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะได้ว่ากำลังอยู่ในมุมมองของใคร ถึงแม้ทั้งสองจะใช้คำสรรพนามแทนตนว่า “ฉัน” เหมือนกัน

การใช้กลวิธีเล่าเรื่องดังกล่าวไม่เพียงทำให้เร้าความสนใจของผู้อ่าน แต่ยังช่วยให้เกิดความรู้สึกสมจริงและใกล้ชิดกับประสบการณ์ของตัวละคร หากยังสะท้อนให้เห็นพลวัตของ “ความทรงจำร่วม” ที่ถูกถ่ายทอดผ่านภาษาส่วนบุคคลของผู้เล่า ความทรงจำในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงไม่ใช่เพียงการบันทึกเรื่องราวหรือถ่ายทอดความทรงจำในอดีต แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ผู้อ่านสามารถร่วม “ระลึก” และ “ตีความ” ไปพร้อมกับตัวละคร ดังตัวอย่าง

แม่เคยบอกฉัน ป้าพรเป็นคนสวยที่สุดในบ้าน เป็นผู้หญิงสวยที่สุดของหมู่บ้าน เคยเป็นหญิงสาวสวยสะพรั่ง เป็นหญิงสาวหน้าตาดี แต่หวานซึ้ง

“จะถามอะไร ถามมาสิ เดี่ยวจะเล่าให้ฟัง แต่ขอป่าพับผ้าเก็บกระเป๋ามาไปด้วย พรุ่งนี้ต้องกลับแล้ว”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 33)

ประกอบกับการเล่าเรื่องที่เลือกใช้ชนวนวรรณศิลป์อันทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับสงครามปรากฏเป็น “ประสบการณ์เสมือนจริง” โดยผู้แต่งเลือกนำเสนอผ่านเสียงผู้เล่า (experiential mode) ที่สมจริง และมีการระบุปีพุทธศักราชของเหตุการณ์ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความต่อเนื่องเชิงเวลาและความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ท้องถิ่นกับเหตุการณ์ระหว่างประเทศ การเล่าเรื่องเช่นนี้ช่วยเปลี่ยนความทรงจำเชิงประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นเรื่องเล่าส่วนบุคคลหรืออัตชีวประวัติที่น่าเชื่อถือและเข้าถึงได้ ซึ่งเป็นวิธีที่วรรณกรรมสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างและทบทวนความทรงจำร่วมของชาติ

ทั้งนี้ ความทรงจำจากสงครามในนวนิยายเรื่อง “ขอพร” มีความเป็นพหุวาทกรรม (multi-voiced) คือ นอกจากการเล่าเรื่องผ่านเสียงของ “พร” ยังมีร่องรอยของการบอกเล่าจากผู้คนรอบข้าง บันทึกสังคม และบริบทการเมืองที่ทำให้เรื่องเล่าทางความทรงจำไม่เป็นเอกพจน์ แต่ช่วยเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่าน “ตีความ” ความทรงจำเหล่านี้ร่วมกับตัวละคร ทำให้วรรณกรรมกลายเป็นพื้นที่สำหรับทำความเข้าใจผลกระทบของสงครามต่อชีวิตในระดับที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อนมากกว่าการบันทึกเชิงประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผลกระทบระยะยาวที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ระดับชุมชนชาวอีสาน และระดับชาติ ดังตัวอย่าง

“ฉันเจิบเมื่อได้ยินคำตอบ จิตสำนึกเริ่มสับสน ใจของฉันกระตุกความนึกคิด พวกเขาเรียกสิ่งนี้ว่าความสำเร็จ นี่คือการพรางชีวิตคน มันพรางชีวิตคนอย่างไม่พลาดเป้าเลยสักครั้ง ที่ผ่านมา ที่ฉันทุ่มเทตั้งใจเรียนภาษา และที่คนรอบตัวตั้งใจช่วยเหลือฉัน เพื่อให้ฉันมีความสามารถสื่อสารกับคนอื่น เพื่อเอาชีวิตรอดได้ต่อไปในที่แห่งนี้ แต่วันนี้ ฉันกลับต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของงานฆ่าคนหรือ”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 143)

“...สงครามจบลงแล้ว แต่เขายังคงอยู่กับมัน ได้รับผลจากมันทั้งการปวดทรวงกายและปวดทรวงใจ---ที่ เวียดนามเขาดื่มแต่น้ำสกปรกมีตะกอน น้ำดื่มสะอาดเป็นสิ่งหายาก ผลจึงปรากฏเช่นนี้”

(ไอโกะ ฮามาซากิ, 2567, หน้า 150)

จากการศึกษาวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งใช้การเล่าเรื่องแบบ อิงประสบการณ์ร่วมกับการซ้อนชั้นผู้เล่าเรื่องเพื่อสร้างความสมจริงเสมือนบันทึกอัตชีวประวัติ อีกทั้งยัง นำเสนอแบบพหุวาทกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านร่วมตีความอดีตไปพร้อมกับตัวละคร วรรณกรรมเรื่องนี้จึง ไม่เพียงถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ช่วยบันทึกและสะท้อน ความทรงจำร่วมของสังคมอีสาน

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการศึกษา

การศึกษาความทรงจำระยะยาวในนวนิยายขนาดสั้นเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาซากิ แสดงให้เห็นว่าตัวบทวรรณกรรมไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดเรื่องราวอัตชีวประวัติของปัจเจกบุคคล แต่ยังทำให้เห็น ความทรงจำร่วมของสังคมไทยในหลายมิติ ได้แก่ 1) ความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานและความทรงจำกับเรื่อง เล่าจากสงคราม และ 2) กลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นด้านความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสาน พบว่านวนิยายสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของสตรีชาว อีสานภายใต้บริบทความยากจนและการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ซึ่งตัวละครหลักคือ “พร” ถ่ายทอดความ ทรงจำตั้งแต่วัยเด็กที่ผูกพันกับการเกษตรกรรมแบบยังชีพ การโยกย้ายเข้าสู่เมืองหลวง และการทำงานใน ฐานะชนชั้นแรงงาน ความทรงจำเหล่านี้สะท้อนภาพแทนของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมจากเกษตรกรรมสู่ สังคมเมือง อีกทั้งยังเผยให้เห็นโครงสร้างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและค่านิยมการแต่งงานเพื่อ ครอบครัวยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน เมื่อมองในเชิงความทรงจำศึกษา ภาพแทนดังกล่าวช่วยให้ เข้าใจอัตลักษณ์ของชุมชนและการปรับตัวต่อแรงกดดันทางเศรษฐกิจและสังคมในห้วงเวลาที่เปลี่ยนแปลง

ประเด็นด้านความทรงจำกับเรื่องเล่าจากสงคราม พบว่าความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับสงครามในนวนิยาย เรื่อง “ขอพร” ไม่จำกัดอยู่ที่การบรรยายเหตุการณ์ในสงคราม แต่บรรยายผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งตัวละครได้เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากบริบทสงคราม เย็นและสงครามเวียดนาม เช่น สถานที่ทำงานจากร้านอาหารเปลี่ยนเป็นบาร์ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม และ การเผชิญกับความสูญเสีย ความทรงจำเหล่านี้เป็น “ความทรงจำร่วม” ซึ่งผสมผสานทั้งประสบการณ์ส่วนบุคคล ความทรงจำชุมชน และเหตุการณ์โลก โดยนำเสนอผ่านการเล่าเรื่องเชิงอัตชีวประวัติที่สมจริง จึงทำให้ ผู้อ่านเข้าใจผลกระทบของสงครามต่อชีวิตประจำวันและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมอีสานได้ อย่างลึกซึ้ง

ประเด็นด้านกลวิธีการนำเสนอความทรงจำในนวนิยาย พบว่าการเล่าเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ สอดคล้องกับการเล่าแบบอิงประสบการณ์ (experiential mode) ซึ่งเน้นการถ่ายทอดเหตุการณ์ด้วยเสียง ของผู้เล่าเรื่องและการใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสมือนร่วมอยู่ในเหตุการณ์จริง ผู้แต่งยังเลือกใช้ผู้เล่าเรื่อง สองระดับ แต่ใช้บุรุษสรรพนามที่หนึ่งว่า “ฉัน” เหมือนกัน ทำให้เกิดการซ้อนชั้นของความทรงจำและเสียง ของผู้เล่า การจัดวางตัวอักษรที่ต่างกันระหว่างผู้เล่าเรื่องหลักและตัวละคร “พร” เป็นอีกหนึ่งกลวิธีที่ช่วย สร้างความแตกต่างเชิงสัญลักษณ์ ขนบวรรณศิลป์ดังกล่าวช่วยสร้างความสมจริงและความต่อเนื่องของ

เหตุการณ์ และเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมในการระลึกและตีความความทรงจำไปพร้อมกับตัวละคร แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมสามารถสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ทรงพลังผ่านการเล่าเรื่องส่วนบุคคล

นวนิยายเรื่อง “ขอพร” สามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ความทรงจำ” ที่บันทึกและสะท้อนทั้งวิถีชีวิตและผลกระทบของสงคราม เช่นเดียวกับผลการศึกษาของพิเชฐ แสงทอง (2564) *อนิจจาทหารผู้ชาญยุทธ: นิราศปัตตานีกับการสร้างความทรงจำและภาพแทนทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2* อันแสดงให้เห็นว่านิราศปัตตานีเป็นวรรณกรรมที่สร้างความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามและภาพแทนทหารญี่ปุ่นที่มีลักษณะหลากหลาย และผลการศึกษาของปริยาภรณ์ ชูแก้ว (2564) *ภูมิทัศน์ในความทรงจำจากตัวบทนวนิยายเรื่องบ้านในโคลนของกิตติศักดิ์ คเชนทร์* ซึ่งนวนิยายเรื่องบ้านในโคลนถูกประกอบสร้างขึ้นจากความทรงจำทำให้ตัวบทเป็นเสมือนพื้นที่บันทึกความทรงจำของอดีตที่ผ่านมาแล้ว หากยังทำหน้าที่จดจำสถานที่ เหตุการณ์สำคัญ และความรู้สึกร่วมของกลุ่มคนเอาไว้

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าความทรงจำที่ถ่ายทอดผ่านตัวละคร “พร” ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่ยังเชื่อมโยงกับความทรงจำร่วมของชุมชนอีสานและสังคมไทยโดยรวม อันทำให้เห็นถึงการต่อสู้ดิ้นรนของชนชั้นแรงงาน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการเผชิญแรงกระแทกจากบริบทโลก การนำเสนอเรื่องราวดังกล่าวทำให้ความทรงจำดำรงอยู่ในฐานะเครื่องมือในการตีความอดีตและทำความเข้าใจปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ช่วยยืนยันถึงบทบาทของวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในฐานะสื่อกลางในการสร้างและหล่อหลอมอัตลักษณ์ของผู้คนระดับภูมิภาคและระดับชาติ

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษานวนิยายเรื่อง “ขอพร” ของไอโกะ ฮามาสากิ ในฐานะเครื่องมือบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับสังคมอีสานในยุคเปลี่ยนผ่าน มีข้อเสนอแนะเพื่อการต่อยอดองค์ความรู้เชิงวิชาการ ดังนี้

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง “ขอพร” กับนวนิยายอีสานเรื่องอื่น เพื่อสำรวจความหลากหลายของ “ชุมชนความทรงจำ” และภาพแทนการเปลี่ยนผ่านทางสังคมตามแต่ละยุคสมัย

2.2 ควรต่อยอดการศึกษาประเด็น “เมียฝรั่ง” และการเลื่อนชนชั้นทางสังคมของสตรีอีสานยุคสงคราม เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมและอัตลักษณ์ข้ามวัฒนธรรมผ่านความทรงจำร่วม

2.3 ควรนำกลวิธีการเล่าเรื่องแบบ “อิงประสบการณ์” มาประยุกต์เป็นสื่อการสอนประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจพลวัตสังคมไทยผ่าน “เสียง” ปัจจุบันบุคคลที่ช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์กระแสหลัก

เอกสารอ้างอิง

- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2527). *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
- ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย และ Yusuke Tominaga. (2565). ความทรงจำสงครามโลกครั้งที่ 2 ในนวนิยายกระติ่งป่าขุนยวม. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 23(3), 182-201.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2557). คนชนบทอีสานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 33(2), 103-127.
- นันทนัย ประสานนาม. (2562). *ประพันธ์ศาสตร์ของความหลัง: ความทรงจำวัฒนธรรมกับวรรณกรรมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปริยาภรณ์ ชูแก้ว. (2564). ภูมิทัศน์ในความทรงจำจากตัวบทนวนิยายเรื่องบ้านในโคลนของกิตติศักดิ์ คเชนทร์. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 9(1), 157-173.

- พิเชฐ แสงทอง. (2564). อนิจจาทหารผู้ชาญยุทธ: นิราศปัตตานีกับการสร้างความทรงจำและภาพแทนทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2. *วารสารรัฐสมัย*, 42(2), 63-83.
- ภาสุรี ลือสกุล. (2562). ภาพความทรงจำอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยาในนวนิยายร่วมสมัย: กรณีศึกษา สายน้ำลึก และ เรือนมยุรา. *วารสารอักษรศาสตร์*, 48(1), 97-119.
- วาทีณี ศิริชัย และธัญญา สังขพันธานนท์. (2562). ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และการกลับไปเยือนในนวนิยายชุดดวงดอกไม้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 1(2), 77-95.
- ใหม่ณัฏฐ์ รักษาพรมราช. (2559). *บรรยายสาธารณะ ปีที่ 2 : มองผ่านวรรณกรรม: สังคม 'อีสาน' ในความเปลี่ยนแปลง*. สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2569 จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=381>
- อับดุลอารซีม แมเราะ และประจวบ ทองศรี. (2566). พัฒนาการของเกษตรกรรมในสังคมไทยและแนวทางการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนของเกษตรกรสู่การพัฒนาสังคม. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 9(4), 377-388.
- เอกวัฒน์ ดีโต. (2567). ความทรงจำผกผัน : ภาพแสดงแทนทางความทรงจำ. *วารสารช่อพะยอม*, 35(2), 272-294.
- ไอโกะ ฮามายากิ. (2567). *ขอพร*. กรุงเทพมหานคร: ผีเสื้อ.